

Колесник Н.Є. Формування предметно-перетворювальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи засобами арт-технологій // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 51-56.

УДК 378: 373.31+372.874

*Н.Є. Колесник,
к.пед.н., доцент
(Житомирський державний університет ім. І. Франка)*

**ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ**

В статті раскрыты особенности формирования предметно-превращающей компетентности будущего учителя начальной школы средствами арт-технологий; раскрыта сущность понятий «компетенция»; «компетентность»; «компетентный подход»; «профессиональная компетентность учителя начальной школы»; «предметно-превращающая компетентность будущего учителя начальной школы средствами арт-технологий».

***Ключевые слова:** компетенция, компетентность, компетентностный подход, профессиональная компетентность учителя начальной школы, предметно-превращающая компетентность будущего учителя начальной школы средствами арт-технологий.*

In the article the features of forming of in-converting competence of future teacher of elementary school are exposed by means of art technologies; the essence of the concepts «competence», «competence approach»; «professional competence of teacher of elementary school»; «professional competence of future teacher of elementary school by means of art technologies» are exposed.

***Keywords:** competence, competence, competence approach, professional competence of teacher of elementary school, professional competence of future teacher of elementary school by facilities of technologies of art.*

Становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти. В умовах глобалізаційних змін на часі модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей та принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. В освіті відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження нових освітніх технологій.

Одним із пріоритетних завдань навчально-виховного аспекту є формування ключових творчих здібностей особистості засобами арт-

технологій, яке реалізується при виконанні та удосконаленні всієї змістової лінії художньо-творчої діяльності.

Пріоритетне завдання освіти XXI століття передбачає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку; створення передумов посилення творчих здібностей людей; формування здатності адаптуватися до змін, що відбуваються в суспільстві, перехід на нові імперативи мислення і нові способи перетворення дійсності.

Напрями державної політики у сфері вищої освіти визначено Конституцією України. Основними державними документами, у яких відображено вихідні положення та шляхи модернізації сучасної професійної підготовки майбутніх вчителів є: Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»); Національна доктрина розвитку освіти; «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір»; Державна програма «Вчитель», Національна рамка кваліфікацій; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (проект); Державний стандарт вищої освіти. Вимоги до підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр (проект); Державний стандарт початкової загальної освіти та інші нормативні документи Міністерства освіти і науки України відповідно до прогресивних рішень Болонської конвенції та сучасних потреб особистості і суспільства.

Широке коло досліджень проблеми формування предметно-перетворювальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи підтверджує її актуальність. Вивчення сутності поняття «професійна компетентність вчителя» знаходить своє відображення у працях зарубіжних (Д. Брител, Є. Джимез, Р. Квасниця, В. Ландшеєр, М. Леннон, П. Мерсер, М. Робінсон) та вітчизняних (В. Адольф, Т. Добудько, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Ломакіна, А. Маркова, В. Монахов, Н. Ничкало, Є. Павлютенков, В. Сластьонін та інших) вчених. Питання формування професійної компетентності майбутнього вчителя на сучасному етапі вивчали В. Баркасі, М. Елькін, В. Калінін, Л. Карпова, Н. Лалак, Г. Монастирна, О. Онопрієнко, І. Полубоярина, В. Саюк, І. Халимон. Технологізація навчального процесу представлена у працях В. Беспалько, І. Дичківської, В. Євдокимова, М. Кларіна, А. Нісімчука, Г. Селевка, С. Сисоєвої, І. Прокопенка та ін. Проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи у наукових доробках Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, С. Мартиненко, І. Пальшкової, О. Савченко, Л. Хомич та ін.).

Сучасна наука розглядає дизайн-технологію як складну конвергенцію основних видів найбільш активних і продуктивних форм діяльності людини, що перетворює дійсність – праці, пізнання і спілкування. Різні аспекти цієї проблеми розроблялися філософами, соціологами, педагогами, психологами, зокрема, Б. Ананьєвим, Г. Альтшуллером, Л. Андрєєвим, В. Введенським, С. Гольдентрихтом, Є. Громовим, В. Загвязинським, М. Каганом, В. Кан-Каликом, Н. Кузьміною, В. Моляко, В. Шинкаруком, А. Шуміліним та іншими.

Метою нашої статті є розкрити особливості формування предметно-перетворювальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи засобами арт-технологій.

З метою науково-теоретичного аналізу досліджуваної нами проблеми важливим вважаємо визначення насамперед компетентнісного підходу до неї. Концептуальні засади компетентнісного підходу знайшли своє відображення у документах Ради Європи, ЮНЕСКО, Міжнародного департаменту стандартів тощо. Так, в матеріалах ЮНЕСКО окреслюється певне коло компетенцій, які повинні розглядатися всіма як бажаний результат освіти [5, с. 16-21].

Нові вимоги, визначені суспільством до професійної підготовки сучасного вчителя, його професійної компетентності, орієнтація на ефективність результатів його діяльності зумовили необхідність дослідити сутність понять «компетенція»; «компетентність»; «компетентнісний підхід»; «професійна компетентність вчителя початкової школи»; «професійна компетентність майбутнього вчителя початкової школи засобами арт-технологій».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» за редакцією В.Бусела, компетенція визначається як:

- 1) добра обізнаність із чим-небудь;
- 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [2].

У цьому ж словнику розглядається термін «компетентність» як властивість за значенням компетентний. Компетентний – 1) той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий; який ґрунтується на знанні, кваліфікації; 2) який має певні повноваження, повноправний, повновладний [2].

За словником «Професійна освіта» компетентність – це «сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва» [9, с. 149].

У межах програми «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади» («DeSeCo», 1997 р.), європейські експерти визначають зміст поняття компетентності як здатність особистості успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність містить комбінації взаємовідповідних пізнавальних ставлень індивіда та його практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії. З цих позицій експерти програми («DeSeCo», 2002) пропонують внутрішню структуру компетентності, яка включає: знання; пізнавальні навички; практичні навички; ставлення; емоції; цінності та етика; мотивація. Крім того, учасники даного проекту визначили ключові компетентності для кожної країни-учасниці, зокрема: Австрії, Бельгії, Фінляндії, Німеччини, Нідерландів тощо [6].

Міжнародна комісія Ради Європи оперує такими поняттями як «ключові вміння», «базові вміння», «фундаментальні шляхи навчання», «ключові кваліфікації», «опорні знання». Компетентності при цьому передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні і соціальні потреби та комплекс ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок [11].

Аналізуючи наукові праці українських, російських та зарубіжних дослідників, можемо дійти висновку, що серед кола проблем, пов'язаних з формуванням професійної компетентності фахівця, особливе місце належить дослідженням з питань професійної компетентності майбутнього педагога, представленим у науковому доробку В. Бондаря, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Митника, Є. Павлютенкова, В. Семиченко, Е. Соф'янца та інших українських науковців. Низка науковців, зокрема І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Самещенко, В. Семиченко, Н. Тарасевич, розглядаючи питання теоретичної підготовки майбутніх учителів, акцентують увагу на розвитку творчого потенціалу особистості педагога.

З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семенова вважають, щоб учитель діяв творчо, самостійно виважуючи результати своєї діяльності і коригуючи засоби з орієнтацією на мету, він повинен мати внутрішню опертю, певні властивості, риси, розвиток яких забезпечить професійний саморозвиток педагога, а через нього – і розвиток учня [7, с. 30]. В процесі професійної підготовки потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх здібностей до педагогічної діяльності, формуванням ціннісних орієнтацій, виховуванням уміння спілкуватися з людьми, у процесі органічної взаємодії розв'язувати завдання навчання та виховання.

Зміст професійної компетентності, як зауважує І. Зязюн, це знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології [8, с. 32].

Питання педагогічної діяльності вчителя мають місце у дослідженнях І.Беха. Так, у праці «Виховання особистості» І.Бех, професійну компетентність вчителя поряд з майстерністю та морально-духовною зрілістю відносить до тих складників, які перетворюють працю педагога на місію його життя [1, с. 269]. Висуваючи вимоги до професійної діяльності вчителя, І. Бех зазначає, що педагог не тільки має володіти професійними знаннями і вміннями, а й уміти творчо змінювати свою особистість з використанням психологічних знань відповідно до об'єктивно існуючих морально-духовних цінностей суспільства з урахуванням власної індивідуальності [1, с. 276].

Особливу цінність у процесі формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи має праця Ю. Завалевського «Сучасний вчитель: вимір часу» [3]. Висвітлені в ній ідеї співзвучні із запитом сьогодення у потребі високопрофесійних фахівців. Професійну компетентність Ю.Завалевський розглядає як складову професійної діяльності вчителя, що формується за допомогою складної трансформації інтересів, мотивів, потреб, під час практики, на основі процесів усвідомлення і переосмислення [3, с. 60]. Він зазначає, що професійна компетентність вчителя визначається не лише базовими знаннями та вміннями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, розумінням себе та навколишнього

світу, сталими взаємостосунками з людьми, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [3, с. 59].

Л. Хоружа вважає, що професійна компетентність – це володіння педагогом необхідною сукупністю знань, умінь і навичок, які засвідчують ефективність педагогічної діяльності, високий рівень спілкування з різними суб'єктами навчально-виховного процесу, сформованість професійно-особистісних якостей, цінностей, ідеалів учителя [10, с. 7-8].

Зважаючи на нові вимоги суспільства до майбутнього фахівця, вважаємо, що під професійною компетентністю майбутнього вчителя початкової школи засобами художньо-естетичних технологій слід розуміти інтегральне особистісне утворення майбутнього фахівця, яке вміщує комплекс поліфункціональних професійних знань, практичних навичок і вмінь, особистісних якостей та набутого квазіпрофесійного досвіду, спрямованих на успішну реалізацію професійної педагогічної діяльності засобами художньо-естетичних технологій.

Аналізуючи дидактично-методичний аспект впровадження компетентнісного підходу зазначимо, що у початкових класах навчальна діяльність уперше стає об'єктом спеціального формування, тому серед ключових компетентностей уміння вчитися набуває пріоритетного значення, бо від нього залежить якість будь-якої навчальної роботи і стиль пізнання. Ядром цієї компетентності у початкових класах є оволодіння молодших школярів загальнонавчальними вміннями і навичками.

У процесі експериментального дослідження нами розроблено технологію поетапної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів на основі інтегративного підходу.

У ході дослідження теоретично й методично обґрунтовано основні положення щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів, покладені в основу експериментальної технології, дисциплін «Трудове навчання з практикумом», «Технології викладання трудового навчання».

Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів здійснювалося на інформаційно-теоретичному, лабораторно-практичному, процесуально-діяльнісному, аналітико-корективному та самостійно-творчому етапах. Відповідно до кожного етапу визначено цілі, зміст, форми та засоби технології поетапної підготовки майбутніх вчителів початкової школи засобами художньо-естетичних технологій [4, с. 175].

До змісту підготовки включено комплекс психолого-педагогічних, художньо-естетичних, методичних, технологічних знань; сукупність практичних умінь у художньому сприйманні й предметно-перетворювальній діяльності. В якості засобів запропонованої технології використано навчально-педагогічні ситуації самопізнання і самовираження через спілкування з викладачами, одногрупниками, проблемні лекційно-дискусійні заняття, творчі презентації тощо. Ефективною формою методичного

управління визначено читання лекцій за опорними конспектами у вигляді таблиць, схем, текстів, що дає можливість студентові творчо відтворювати навчальну інформацію.

Основними формами організації навчання є практичні заняття, робота в мікрогрупах (3-5 студентів), консультації, забезпечення студентів алгоритмами виконання творчих завдань, методичні майстерні, тренінги. Результати самостійної роботи та проекти проведення уроків майбутні вчителі початкових класів демонструють під час виставок творчих робіт, на конкурсах, турнірах, змаганнях тощо.

У процесі вивчення *«Трудового навчання з практикумом»*, *«Технології викладання трудового навчання»* для успішного формування дидактичної компетентності у підготовці майбутніх учителів початкової школи використовують великий діапазон різноманітних форм і методів дизайн-технологій. Такі форми роботи, як «відкритий мікрофон», «майстер-клас», «телеміст», «круглий стіл», «аукціон нових ідей», сприяють у підготовці майбутніх учителів початкової школи формуванню практичних умінь, навичок толерантної взаємодії, розвитку дидактичної компетентності.

Зауважимо, що у підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності важлива роль належить проектному мисленню. Проектна творча діяльність особистості у такому разі виступає як свідома потреба, яка розвивається поряд із іншими потребами.

Предметно-перетворювальна компетентність у підготовці майбутніх учителів початкової школи виконує такі функції: відтворювальну, виховну, пізнавальну, естетичну, комунікативну та інші, що дозволяють розглядати її як школу творчого й ділового мислення.

Виготовлення виробів майбутніми учителями початкової школи на лабораторно-практичних заняттях сприяє оптимізації зв'язку особистості з предметним середовищем, яке в сучасних умовах майже повністю складається з продуктів індустріального виробництва. Предметне середовище впливає на характер, звички, смаки кожної особистості, воно позначається і на сприйнятті витворів майстерності. Для творчих виробів характерні такі змістові особливості: художнє оформлення, що допомагає у вираженні виразності, пропорційності, естетичності, компактності, функціональності, зручності, доцільності.

Для успішного формування дидактичної компетентності в майбутніх учителів початкової школи засобами дизайн-технологій необхідні засвоєння та розвиток ідей естетичної виразності просторових форм, якими багате образотворче мистецтво в усіх його різновидах.

Зауважимо, що важливою складовою у підготовці майбутніх учителів початкової школи є високий рівень технічної майстерності, свідоме творче ставлення до своєї діяльності, глибоке проникнення в художню культуру, мистецтво; загальний рівень культури й освіченість; здатність орієнтуватися в питаннях сучасного українського й світового мистецтва.

У зв'язку з цим важливим для нашого дослідження є обґрунтування професійних умінь, яких набувають майбутні вчителі початкових класів. Зокрема, проектний вид діяльності потребує від студентів оволодіння професійними особливостями планування творчого процесу художнього конструювання, макетування та моделювання. З цією метою майбутні вчителі початкових класів вчать скласти план поетапного виконання роботи, здійснювати пошукове ескізування окремих елементів дизайн-проекту.

Отже, що якість початкової освіти визначається не лише засвоєнням учнями предметних компетентностей, а й ключових, які мають бути найважливішим особистісним надбанням кожного випускника початкової школи. Успіх реалізації методичної складової підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування предметно-перетворювальної компетентності учнів визначається впровадженням у практику навчання нових підходів до його організації й арт-технологій. Розробляючи і впроваджуючи нові технології у навчальний процес трудового навчання молодших школярів, слід подбати про те, щоб змінити ставлення учнів до праці, стимулювати позитивну мотивацію й прагнення займатися предметно-перетворювальною діяльністю з повною віддачею сил і творчості, забезпечити ситуацію успіху для кожного молодшого школяра.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Завалевський Ю.І. Сучасний вчитель: вимір часу : навч.-метод. посіб. для вчителів та студ. вищ. пед. навч. закладів / Ю.І. Завалевський. – К. : ВД «Букрек», 2008. – 288 с.
4. Колесник Н.Є. Система підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів: Монографія. / Н.Є. Колесник. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2008. – 291 с.
5. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О. Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16-21.
6. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Освіта.UA, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.ua/school/theory/381/>.
7. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; за ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
8. Педагогічна майстерність : підручник / [І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І.А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
9. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / [уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : Вища шк. , 2000. – 380 с.
10. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. / Л.Л. Хоружа. – К. : Академвидав, 2012. – 208 с.

11. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competence for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).